

Ine Corteville (a,b) & Lieve De Bel (a,c)

(a) Sint-Paulusschool, Waregem

(b) Vlaams Talenplatform

(c) Universiteit Gent

Contact: ine.corteville@sgsintpaulus.eu

lieve.debel@sgsintpaulus.eu

Migratie: een format van geïntegreerde vaardigheden over gevoelige hedendaagse onderwerpen

1. Inleiding

Vanuit zijn didactiek van geïntegreerde vaardigheden is het vak Nederlands de uitgelezen plek om actuele onderwerpen genuanceerd te bespreken. Bovendien blijkt dat leerlingen lees- en kijkstrategieën beter hanteren als ze de inhoud van de teksten als persoonlijk zinvol ervaren. Daarnaast kan het vak informatie geven en een taal aanreiken om meer nuance aan te brengen in het publieke debat.

Ondanks bovenstaande voordelen vermijden we, als leraren, vaak gevoelige, actuele thema's: ze veroorzaken commotie in de groep, monden uit in oeverloze discussies en persoonlijke aanvallen. Uiteindelijk ontaardt de les in een wij-zij-verhaal en niet zelden is het de leraar die in zo'n situatie dan louter kennis meedeelt, terwijl de klasgroep zwijgend de cursus aanvult. Hoe kunnen we gevoelige, actuele onderwerpen, zoals bijvoorbeeld 'migratie', succesvol integreren in onze lessen? Waarom maken we de keuze voor die onderwerpen? Deze tekst toont een blijvende zoektocht en enkele succesvolle bevindingen.

2. Waarom de keuze voor actuele teksten rond migratie?

Deze tekst wil een lans breken voor teksten met gevoelige hedendaagse thema's, zoals 'migratie'. Eerst en vooral nodigt een tekst uit om te lezen en te analyseren als leerlingen de tekst als interessant of persoonlijk zinvol ervaren. 16-plussers geven echter aan dat bepaalde onderwerpen (sociale media, smartphones, gamificatie, enz.) jaarlijks in verschillende vakken terugkeren, en daardoor verzadigd zijn. Bovendien is het voor jongvolwassenen tegennatuurlijk om de 'echte' thema's uit het publieke debat te vermijden in de klas. Overigens, de voorbereiding op burgerschap reikt verder dan de leefwereld van jongeren.

Daarnaast kan een lessenreeks rond migratie jongeren (via lees- en onderzoeksstrategieën) wapenen om het publieke debat actiever en kritischer te volgen. Een belangrijke voorwaarde voor die kritische ingesteldheid is de voorkennis. Door hun leeftijd missen jongeren veel informatie die noodzakelijk is om het debat te begrijpen. Denk maar aan de migratiecrisis van 2015 die plaatsvond toen die 15-jarige nog maar negen was. Bovendien kan het vak Nederlands een taal aanreiken om meer te nuanceren in de dialoog.

Toch blijkt de keuze voor het thema migratie een voortdurende balansoefening voor de leraar en de klasgroep: voelt de leraar zich inhoudelijk sterk genoeg om politieke vragen over wereldmigratie aan te gaan? Hoe kan de leraar polarisatie uit de klas houden en de eigen beroepsneutraliteit vrijwaren? Hoe kunnen we de *mindset* van leerlingen klaarmaken om open te staan voor deze lessenreeks?

3. Voorwaarden voor een geslaagde lessenreeks

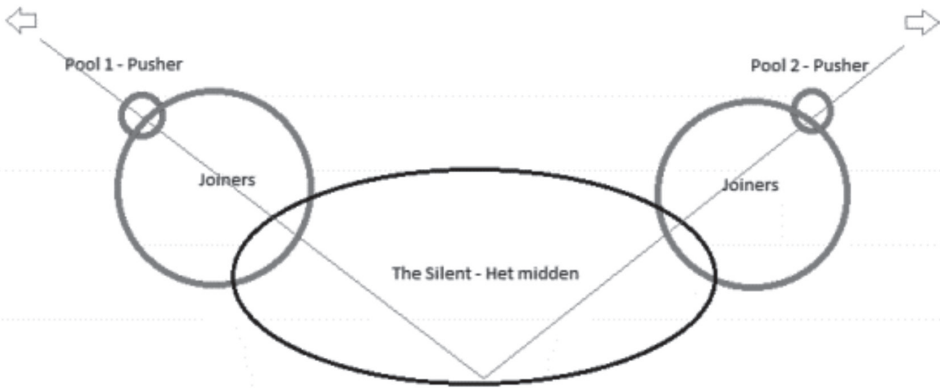
Een belangrijke voorwaarde voor een geslaagde uitwisseling rond het thema migratie is de *mindset* van alle partijen in de klas. Enerzijds moeten we er ons, als leraren, voor behoeden om de aanwezige polarisatie nog meer in de hand te werken. Anderzijds hebben de leerlingen ook een correcte *mindset* nodig om de lessenreeks los te koppelen van hun identiteit en vooringenomenheid.

3.1 Depolarisatietechniek bij de leraar

Het spreekt voor zich dat de leraar in een lessenreeks over een beladen thema zoals migratie beroepsneutraal moet en wil blijven. Daarbij is er echter een opmerkelijke valkuil: in de zoektocht naar nuance zal een leraar soms tegenwicht moeten bieden aan

de heersende vooroordelen in de klas. Laat dat tegenwicht van argumenteren (en soms moraliseren) nu net extra brandstof zijn voor de polarisatie die vooraf al heerst rond dergelijke beladen thema's binnen de klasgroep.

Praktisch filosoof, Bart Brandsma, brengt in zijn boek *Polarisatie* (2019) inzicht in het wij-zij-denken voor mensen die hiermee in de dagelijkse praktijk worden geconfronteerd (politie, journalisten, leraren). Hij toont aan de hand van vijf rollen aan hoe polarisatie zich kan manifesteren in bijvoorbeeld een klasgroep.

Figuur 1 – Schematische weergave van de rollen die ervoor zorgen dat polarisatie zich kan manifesteren (Brandsma 2019).

Het is, als leraar, noodzakelijk om dit mechanisme goed te begrijpen en inzicht te krijgen in de verschillende rollen die personen opnemen. Leraren die goedbedoeld willen argumenteren of moraliseren, trappen hierbij in een valkuil en kunnen daardoor zelfs polarisatie in de hand werken. De (tegen)argumentatie is voor enkele leerlingen immers identiteitsgebonden, waardoor elke vorm van argumentatie een bevestiging of verdediging van die identiteit in de hand werkt.

Enkele tools die Brandsma in zijn boek aanreikt, zijn noodzakelijk voor het welslagen van deze lessenreeks:

- niet moraliseren of argumenteren, maar de positie verleggen (empathie!);
- de doelgroep veranderen;
- het onderwerp bijstellen;
- een andere toon aanslaan.

Zo ontpopt de leraar zich tot een onderzoeker (geen allesweter) en verkent zij, samen met de groep, concrete vraagstukken in plaats van abstracte standpunten. De toon van het gesprek blijft een dialoog; discussie wordt vermeden.

3.2 Verkennersmentaliteit bij de leerling

Ook de *mindset* van de leerlingen moet aan enkele voorwaarden voldoen om tot een zinvol project te komen. Aan de hand van een artikel over de theorie van een *Scout Mindset* van wetenschapsauteur Julia Galef (2021) probeert de les eerst het beoordelingsvermogen van de leerling te versterken, zonder te moraliseren of te vervallen in argumentatie (brandstof tot polarisatie, zie supra). Met een militaire metafoor van soldaten en verkenners toont Galef immers aan dat een beoordelend onderzoek pas mogelijk is als we uit het denkraam van de defensieve soldaat stappen, het referentiekader van vechten en verdedigen. Daarbij focust de les op de natuurlijke neiging tot wensdenken (*motivated reasoning*): op zoek gaan naar antwoorden die motiveren wat al van tevoren vaststond in de hoofden. In plaats daarvan kruipen de leerlingen in de huid van de verkenners: ze brengen het terrein op een zo correct mogelijke manier in kaart. Zo gaan ze op zoek naar de ware toedracht van een bepaald gevoelig onderwerp (De Ceulaer 2021).

Met die verkennersmentaliteit proberen we laagdrempelig en effectief leren mogelijk te maken. De aanpak start dan ook volledig klassikaal en bouwt meer en meer individueel op om uiteindelijk tot een persoonlijke evaluatie te komen. Zo krijgt de leerling in het begin van het project inzicht in het begrippenkader rond migratie, in de *push*- en *pull*-factoren en in de voornaamste vluchtelingenroutes vandaag. Daarbij doorgrondt de leerling in het bijzonder de maatschappelijke taaldiscussies rond OKAN-klassen en etnolecten¹. Daarnaast focust de lessenreeks op mediawijs aan de slag gaan met bronnenmateriaal, waarbij extra aandacht gaat naar (politieke) framing.

Ten slotte blijft de betrokkenheid van de leerlingen bij het thema belangrijk om bij te leren. Empathie opbouwen vormt dan ook een cruciale pijler in dit project. Dat proberen we te bereiken door een begeleid bezoek te brengen aan het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS), wat sinds de pandemie zelfs vanuit het klaslokaal kan. Ook maken we, afhankelijk van de klasgroep, een keuze tussen verschillende literaire teksten rond de vluchtelingenproblematiek. In het verleden kenden volgende teksten grote interesse: de graphic novel *De aankomst* (Shaun Tan) of de literaire romans *Problemski Hotel* (Dimitri Verhulst), *Dit zijn de namen* (Tommy Wieringa), *Vrouwland* (Rachida Lamrabet) en *Exit West* (Mohsin Hamid). In de persoonlijke proefwerkopdracht zit zelfs een inleefspel, waarbij de leerling in de huid kruipt van een vluchteling (<https://vluchtelingen.co.nl/>).

4. Opbouw van de lessenreeks

In *Iedereen taalcompetent*, de visietekst van de Taalunie, benadrukken de schrijvers dat het een (hoog) cognitieve en talige taak is om een overvloed aan (ongecontroleerde) informatie kritisch te begrijpen en interpreteren (Vanhooren, Pereira & Bolhuis 2017:

21). Ze vullen daarbij aan dat het onderwijs Nederlands de leerlingen de lees- en schrijfvaardigheden en de kennis van tekstsoorten moet bijbrengen om die taak succesvol te kunnen volbrengen. Samen met andere vakken speelt Nederlands volgens hen dan ook een sleutelrol in dit proces.

Verder zei Kris Van den Branden (2014) het al eerder: “Het 21ste-eeuwse lezen is complexer en veeleisender dan één-tekstje-lezen-en drie-vraagjes-beantwoorden. Het vereist strategisch en doelgericht leesgedrag, en de gepaste inzet van heel wat leesstrategieën. Het vereist hoger-orde-denken en evaluerend lezen, niet toevallig het meest complexe leesniveau in onze eindtermen, niet toevallig het leesniveau dat veel van onze leerlingen aan het eind van het secundair onderwijs onvoldoende halen. De kwaliteit van onze leeshandeling wordt erg afhankelijk van de mate waarin we kunnen doelgericht, kritisch, overdacht navigeren door een omgeving die té rijk is aan informatie. Wat een verschil met het klassieke leesonderwijs die door methodemakers bewust informatie-arm wordt gehouden”.

Geïnspireerd door deze visies vertrekt onze lessenreeks vanuit een vast format, met veel geïntegreerde vaardigheden en mogelijkheden tot differentiatie, en dit zowel op basis van cognitieve kenmerken (leesniveau) als op basis van niet-cognitieve kenmerken (motivatie o.a.).

Bovendien werken we volgens een driestappenplan voor meer leereffect. Vooreerst bieden we een oefening klassikaal aan (of via *co-teaching*). Zo bespreken we bijvoorbeeld samen een zakelijk artikel, een *graphic novel* of een kijkfragment. Daarna maken de leerlingen een gelijkaardige oefening individueel in klas. Hierbij treedt de leerkracht natuurlijk wel op als coach en bieden we de leerlingen hulpmiddelen aan (bv. een sjabloon). Als laatste stap volgt een individuele evaluatie.

Onze lessenreeks eindigt met een uitgebreide, gedifferentieerde evaluatie via hedendaagse artikels, literaire teksten en documentaires die de leerlingen zelfstandig en individueel tot een goed einde brengen.

Daarnaast kan het project ook vakoverschrijdend ingezet worden. Er zijn voldoende linken te leggen met de vakken Aardrijkskunde, Geschiedenis en Godsdienst. Het project kan ook een aanvulling zijn voor een seminarie rond depolarisatie of een excursie naar het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS).

5. Besluit

Het aangereikte format is een jarenlange *work-in-progress*, waardoor we ook even stilstaan bij wat niet werkte in het verleden en aantonen waarom onze laatstejaarsleerlingen de lessenreeks zo positief evalueren. We blijven er immers van overtuigd dat

teksten over beladen thema's uit het publieke debat jongeren motiveren en doen leren. De stapsgewijze aanpak naar een meer individuele verwerking zal volgens ons ook het leereffect vergroten. Ten slotte blijft de juiste toon en *mindset* vinden om zo'n lessenreeks te begeleiden een zoektocht naar balans voor elke leraar Nederlands.

Referenties

- Brandsma, B. (2021) *Polarisatie. Inzicht en leiderschap in tijden van wij-zijdenken*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- De Ceulaer, J. (2021). "Je vergissen is niet hetzelfde als falen". In: *Zeno. DeMorgen*, 5 juni 2021, p. 6-9.
- Galef, J. (2021). *The Scout Mindset*. Londen: Piatkus.
- Van den Branden, K. (2014). "Lezen we op school anders dan buiten de school?". In: *Duurzaam onderwijs*. Online raadpleegbaar op: <https://duurzaamonderwijs.com/2014/11/04/lezen-we-op-school-anders-dan-buiten-de-school/>.
- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent!: visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Noot

- ¹ Taalvariëteiten die van oorsprong gesproken worden door een bepaalde etnische groep. Bijvoorbeeld: Indisch Nederlands, Surinaams Nederlands of Marokkaans Nederlands.